

**Чернова Любов Євсївна**  
Кандидат філософських наук,  
доцент кафедри філософії і політології  
Державного ВНЗ «Придніпровська державна академія  
будівництва та архітектури»

## **КОНЦЕПТ «БАТЬКІВЩИНА» У КОНСТРУЮВАННІ «ЖИТТЄВОГО СВІТУ» ОСОБИСТОСТІ**

Політичні події в Україні у 2013/2014р. та педалювання перед виборами у Верховну Раду теми патріотизму, якого нібито раніше не було, а зараз він раптово з'явився, телепередачі про народження української справжньої нації, навели на думку дослідити вплив концепту «Батьківщина» на конструювання особистістю свого «життєвого світу» на прикладі етно національних меншин України.

Проаналізувавши 389 особистих лейтмотивних напівструктурованих інтерв'ю (адаптований бланк М. Баррет) з представниками 28 етносів України, зібраних мною в рамках соц. дослідження «Трансформації самосвідомості та ідентичності нацменшин України у пострадянській період», у всіх регіонах країни у 2010-2013рр. за методикою якісних методів («Жива історія»), автор знайшов там філософські (метафізичні) відповіді на причини дрейфу кримчан та війни на Сході України.

П. Бурд'є писав: «Хоча соціальний світ з'являється нам з Вами як повністю й остаточно структурований і здатний нав'язати будь-якому суб'єктові сприйняття прототипи власної конструкції, він все-таки дає нам вибір» [1, с.73]. Етнонаціональні меншини як об'єкт дослідження були обрані не випадково. По–перше, вони є релевантною групою для розподілу етнічної та громадянської ідентичностей (Батьківщина, політична нація) та націоналізму у радянському (етнічному) сенсі. По-друге, вона включає як недавніх мігрантів, так й «старі» меншини України; дисперсні й компактні поселення, малі «корінні» народи, що надає більш різноманітну картину. По – третє, ця група найбільш відчула «психологічну травму» зі зміною границь у пострадянські часи (див. роботи А.Ручки), особливо руські та біженці з гарячих точок 80-х-90-х рр. По-четверте серед них багато осіб зі змішаною родословною, тобто у них є вибір ідентичності.

Точкою відліку аналізу «життєвого світу», для Шюца, є здатність індивіда займати певне місце. Місце індивіда не обмежується просторовими характеристиками, але їх треба враховувати [2, с.11-12]. На питання «Що для Вас є Україна?»(за частотою висловлювань): 1. Народжені в Україні в більшості відповідали: **«Батьківщина»** (в цілому 40% всього масиву), з деякими варіаціями та поясненнями, але таку відповідь давали також народжені в інших

країнах. 2. «Друга Батьківщина» (біля 20%) відповідали народжені за межами України, що зрозуміло. Але так же говорили ті, хто першою вважає історичну Батьківщину (звідки їх предки). 3. Більш метафорично, персоніфіковане з позитивними або негативними асоціаціями відповіли 12% респондентів-ті, хто має інший тип ідентичності. Дуже поширені були вислови: мій дім, моя земля, територія, мій простір, моя країна, моє середовище або просто «факт біографії», «місце життя», «пока что загадка», у людей зі змішаною родословною, недавніх мігрантів з локальною територіальною ідентичністю. Негативне або нейтральне ставлення було у людей старше 40 років, мешканців Криму й Сходу України, білорусів або руських, що мають проблеми з оволодінням українською мовою, але позитивних висловлювань про Україну серед них було на порядок більше. 4. Особлива позиція у кримських татар, караїмів й кримчаків. Рефрен: «Батьківщина - це Крим» (96% цієї групи), тем важче їм зараз, в силу анексії Криму Росією. 5. «Моя родина – ССРСР, а Україна - страна, где я живу»- тобто радянська ідентичність (є більш - менш у 8%) не завжди веде до негативного ставлення до України, але в деяких випадках це ядро виражено: «недорозумение, куда я попала случайно».

Соціальні актори, за думкою М. Кастельса, конструюють смисли як основу ідентичності на основі культурної особливості (атрибута) або на основі певного комплексу особливостей, які домінують над всіма іншими джерелами смислів [5,с.6]. Таким центральним компонентом для соціальної ідентичності особистості виступає поняття «Батьківщина». Зв'язок ідентичності з визначенням «Батьківщини» доповнює питання «Ким Ви почуваете себе в Україні?»(за ступенем дистанції та частоти відповідей). 1. Найбільш поширена відповідь була: **«громадянином, кім же ще?!»** з варіаціями,- так відповідали майже у всіх регіонах Захід, Схід, Півночі та Півдня, менше серед корінних народів Криму і руських Криму, але всі, ті хто вважає Батьківщиною (першою або другою) Україну (40% всього масиву) мають явну громадянську (національну) ідентичність. 2. Друга за частотою була відповідь: **«Людиною», «особистістю»** з варіаціями, де «ким» перемешувалося з «як». Узагальнюючі цю позицію можна процитувати: **«Я есть я!»**,- так бачать себе люди, які живуть з територіальною ідентичністю «поза системою». 3. Синтез громадянської та етнічної ідентичності позитивного характеру дав такі сполучення: «..... (етнонім: болгаркою, греком, вірменом, єврейкою, кримським татариним тощо) **в Україні**»; достатньо часто: *«українським... (назва етноніму)»*. Також часто зустрічалась бі – ідентичності есенціального і конструктивного характеру. 4. Люди, що мають **опит віктимності** або відчувають дискримінацію або зберегли радянську ідентичність, - відповідали: «білою вороною», «я всюди почувую себе чужою», «нікім», «стороннім», «не бажаним гостем», «пілігримом» «маленькою перчинкою» (15л., руській, Крим) - такі відповіді давали люди зі змішаним родоводом й особистою

психологічною травмою. Від таких почуттів виникає бажання змінити ідентичність приєднанням до титульної нації, через культурну асиміляцію, еміграцію або надетнічну ідентичність: громадянську, радянську, європейську, космополітичну, але такі настрої були не поширені, периферійні.

Як, ми бачимо, трактування «Батьківщини» та ставлення до неї надає людині сенс життя та «натуральні права», має прямий та зворотній зв'язок з самовизначенням і почуттям особистості в певному соціальному середовищі, що впливає на її оцінки своїх можливостей та життєвих перспектив.

Виявлена пряма залежність оцінки рівноправ'я в Україні з визначенням: «Батьківщина» =Україна? і соціальним самопочуттям, а також між життєвим досвідом, ставленням до України і життєвими планами.

### **Попередні висновки:**

1. Згідно за нашими даними, більшість респондентів мають сильні патріотичні почуття до України, незалежно від того, де вони народилися або хто їх батьки (формальні ознака). Байдуже або негативне ставлення окремих людей до України (дуже мала частина респондентів) пов'язане з їх особистим біографічним досвідом, вдалою або ні інтеграцією в українському суспільстві в пострадянські часи, тобто є результатом конструювання.
2. Концепт «Батьківщина» є центральним елементом «життєвого світу» особистості, який конструює навколо себе інші структурні компоненти і обумовлює їх зміст та ціннісний потенціал.

### ***Література:***

1. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики: Пер. с фр. Н.А. Шматко. – М.: Институт экспериментальной социологии, 2005. – 576 с. *(переклад українською Л.С.Ч.)*.
2. Шюц А. Методология социальных наук // Шюц А. Избранное: Мир, светящийся смыслом. – М.: РОССПЭН, 2004. – 1056 с. *(переклад українською Л.С.Ч.)*.